

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 29.11.2021 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.12.2021

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year: 2021, Sayı/Issue: 8, Sayfa/Page: 62-81

DOI:10.48131/jscs.1030176

**PERFORMANSIN İDEALİZE EDİLME VE YENİDEN ÜRETİLME SÜRECİNDE
BİREYİN KONUMU**

Gyasettin YILDIZ¹

Aybeniz SARIÇİÇEK İPEKOĞLU²

Öz

Bu çalışma sosyolojide çokça tartışılan yapı-fail ilişkisi çerçevesinde bireyin gündelik hayat alanında sergilediği performanslarında aktif bir katılımcı olup olmadığını belirlemeyi amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda gündelik hayat ve performans arasındaki bağlantıların ortaya konulması için literatürle ilgili genel bir sınır çizilmiştir. Buna göre gündelik hayat alanında bireyler kendilerini ifade edebilmek, tanıtmak ve toplumsal konumları hakkında bilgiler verebilmek için çeşitli eylemler gerçekleştirmektedir. Bu eylemler kaynağını toplumun kültürel yaşamında yer alan kodlardan aldığı gibi modernleşmenin etkisiyle birlikte gündelik hayat alanına hakim olmaya başlayan tüketim kültüründen de almaktadır. Bu durum birçok postmodern kuramcı tarafından failin pasif eyleyiciler olarak kabul görmesine neden olmuştur. Ancak gündelik hayat alanında çalışan Michel de Certeau gibi Marksist kuramcılar ise bireyi gündelik hayat alanında pasif eyleyiciler olarak görmekten ziyade aktif bir şekilde katılım gösteren eyleyiciler olarak görürler. Buradan hareketle çalışma bireyin gündelik hayat alanında karşılıklı etkileşim içerisinde sergilediği eylemlerini nasıl anlamlandırmamız gerektiği sorusu üzerine temellenmiştir. Erving Goffman, bireyin eylemlerinin anlaşılması için verdiği izlenimlere bakılması gerektiğini söyler. Bu nedenle bu çalışmada kullanılan performans kavramı, çeşitli mücadelelere sahne olan gündelik hayat alanındaki toplum/birey veya iktidar/özne arasında yaşanan çatışma ve güç ilişkilerinin anlaşılması için yeni bir boyut kazandırdığından anahtar bir kavram olarak kullanılmıştır. Bu anlamda bireyin eylemlerine bakıldığında; birey ister direniş gösterebilir isterse göstermesin gerçekleştirdiği eylem/sergilediği performans ya kendisine yönelik kazanç olarak dönecek şekilde kendisinden bekleneni gerçekleştirmekte ya da var olana karşı çeşitli eylem biçimleriyle direniş gösterip yeni

¹ Arş. Gör, Harran Üniversitesi, Doktora öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, gyildiz21@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5191-509X

² Doktora öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, aybenizz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1362-941X

anlam ve farklı eylem pratiklerinin ortaya çıkmasına katkı sunan aktif bir aktör olarak gündelik hayat alanında yer almaktadır.

Anahtar Kavramlar: Gündelik Hayat, Benlik, Performans, Taktik, Anlamlandırma

THE POSITION OF AN INDIVIDUAL IN THE PROCESS OF IDEALIZING AND REPRODUCING THE PERFORMANCE

Abstract

This study aims to determine whether an individual is an active participant in daily life performances within the framework of the structure-agent/society-individual relationship, which is widely discussed in sociology. For this purpose, a general boundary has been drawn to the literature to reveal the connections between daily life and performance. In everyday life, individuals perform various actions to express and introduce themselves and provide information about their social positions. These actions are grounded in cultural codes of society and consumption culture that began to dominate everyday life with the effect of modernization. This situation has led many postmodern theorists to believe individuals as passive subjects. However, Marxist theorists working in the field of daily life, such as Michel de Certeau, see individuals as actively participating actors rather than as passive actors in daily life. The present study is based on the question of how we should make sense of the actions of the individual in daily interaction/communication. Erving Goffman says that to understand an individual's actions, we must look at the impressions he/she gives. Therefore, this study has used performance as a key concept that adds a new dimension to understand the conflict and power relations between power/subject in the everyday life, which is the arena of struggles. In this sense, when we look at the actions of individuals, whether individuals resist or not, they perform what is expected of them in such a way that their performance either end up as a gain for themselves or contribute, as active actors, to the emergence of new meaning and development of different action practices against the existing ones.

Key Words: Everyday Life, The self, Performance, Tactics, Meaning

Giriş

Gündelik hayat, kendisine atfedilen 'sıradanlık' sıfatından çok daha öte, derinlemesine anlamlar içeren bir olgudur. Zira gündelik hayatın özünde barınan dinamiklik, onun yaşamın her noktasına nüfuz etmesine sebep olmaktadır (Çetin, 2017). Dolayısıyla bireyin hayatı irdelenmek istenirse, onun her anında belirleyici etkenler yaratan gündelik hayat getirilerine bakılmak zorundadır. Bu yüzden literatürde gün geçtikçe daha çok değer görmeye başlayan gündelik hayat sosyolojisi çalışmaları, sanıldığından çok daha önemli bir noktadadır.

Gündelik hayat, bireyin yaşamının her anında, sürekli olarak tekrarlanan pratiklerden ve yeniden gerçekleşen rutinlerden oluşmaktadır. Bu gündelik hayat alanının sadece tesadüfi

etkileşim biçimlerinin birleşiminden ortaya çıkmış bir yaratı değil, aynı zamanda ve daha etkili bir şekilde bilinçli gerçeklerden oluşturulan bir alan olduğunun göstergesidir. Bu gerçekler, bireyleri toplumsal yaşam içerisinde denetlemek, sınırlarını, bir arada yaşam kurallarını belirlemek ve onları kontrol altında tutabilmek için üretilmektedir. Kendisine sunulan gerçeklere uyum gösteren birey, gündelik hayat sosyolojisi açısından, o kişiden beklenen rolleri sergilediği anlamında yorumlanabilmektedir (Bennett, 2013). Ancak her birey farklı sosyal süreçler içerisinde yaşamakta ve buna bağlı olarak farklı sosyal ilişkiler inşa etmektedir. Bu nedenle her bireyin gündelik hayat alanında sergilediği eylemler farklı temellere dayanabilmekte, içinde bulunduğu dinamiklere göre biçimlenebilmekte veya gerçekleştirdiği eylemlerle bu dinamikleri şekillendirebilmekte aynı zamanda bu eylemlerin gündelik hayat içerisinde anlamlı bir gerçek haline gelmesini de sağlayabilmektedir (Çetin, 2017; Berger ve Luckmann, 2018). Bireylerin diğer insanlara yani topluma karşı sunduğu eylemlerin herkes tarafından kabul gören “anlamlı gerçekler” sıfatına uygun olabilmesi için, bu davranışların toplumsal aklın belirlemiş olduğu rol kalıplarına uygunluk sağlanması gerekmektedir. Kişiler toplum önündeyken, içinde buldukları zaman – mekâna ve toplumsal konumlarına göre onlardan beklenen rollere uygun davranışlarda bulunurlar. Bu sayede birey hem kendisini diğerlerine anlatırken, diğerlerinin de onu anlaması kolaylaşır ve sağlıklı iletişim kurulabilir, en nihayetinde ise bireyin özünde var olan “toplumsallaşma” gerçekleşebilir. Toplumsallaşabilmek adına, gündelik yaşamında kişinin bulunduğu yer ve zamana dayalı sergilediği roller ise, performans başlığı altında değerlendirilmektedir.

Gündelik hayat sosyolojisi, bireylerin toplum içerisindeyken sergilediği rollere dayanarak yaşamı bir “sahne” olarak nitелеmekte, bireylerin her an sergilediği davranışların bir rol olduğu ve sahne üzerinde herkesin sürekli olarak bir performans sergilediği yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır. Bir bireyin gerçekleştirdiği performans, onu izleyen kişilere yani etkileşime girilen bireylere, benliğini sunmanın bir yoludur ve bu sunum sayesinde de karşılıklı iletişim ve etkileşim kurulabilmektedir (Goffman, 2020). Ancak bireyin sergilediği performanslar yalnızca kendisine dayatılan rolleri sergileme biçimiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda birey performansını sergilerken gündelik hayatın pratik yönüne de katkıda bulunmaktadır. Birey gerçekleştirdiği performansının içinde kimi zaman örtük bir şekilde kimi zaman da doğrudan sergilediği direniş sayesinde yaratıcı pratiklerin üretimine katkıda bulunabilmektedir. Birey bir taraftan örtük bir biçimde gerçekleştirdiği performanslarını idealize ederken diğer taraftan da performansın dönüştürücü gücünden faydalanarak gündelik hayat pratiklerinde yeni anlamların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Güloğlu, 2017: 99). Son kertede performans, bireylerin birbirleriyle anlaşmasını

sağlayan ortak anlamlar oluşturduğu gibi iktidar alanında yer alan bireyin benliğini/kimliğini gizleyerek bu anlam üretimini başka boyuta taşıyabilmektedir. Daha açık şekilde; toplumsal rollere dayanan performans kişilerin birbirini anlamasını, birbiriyle anlaşmasını sağlamaktadır, fakat bir yandan da kişinin kendi özsel benliğini, toplumdaki dışlanmamak adına saklaması sonucunu yaratmaktadır. Yani bireyler gündelik hayatlarında toplumun içinde iyi bir yer edinebilmek için, toplumsal oluşumun onlardan beklediği rollere uyum göstermekte, bazı zamanlarda içsel dünyasında hiç olmadığı biriymiş gibi davranmaktadır. En nihayetinde bireyler kendi gerçek benliklerini sergileyebilmek, toplum içerisinde daha çok “kendi” olarak yaşayabilmek için toplumsal anlamları değiştirmeye çabalamakta, kendine uygun pratikleri kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bütün bunlara dayanarak, yapılan bu çalışmada performansın iki önemli boyutu üzerinde durulacaktır. Birinci boyutta, toplumun yarattığı ortak anlama ve pratiklere dayalı sergilenen performansın, anlamlandırılma ve sunulma biçimi ele alınacaktır. İkinci boyutunda ise bireyin yalnızca var olandan faydalanan değil gündelik hayatın aktif üretkenliğinde aktör olarak yeni anlamların ve pratiklerin üretilmesinde hangi konumda olduğu saptanacaktır. Bu nedenle yapılan bu çalışmada da anlamlı ve pratik eylemin önemi göz önünde bulundurularak, gündelik hayat içerisinde bireylerin sergilediği performanslar, bu performansların idealize edilme biçimleri ve yeniden üretimleri sosyolojik açıdan tartışılacaktır.

1. Gündelik Hayat ve Performans

Gündelik hayat, bireyin her an ve yeniden tekrarlayarak gerçekleştirdiği eylemleri ve bu eylemlerle bağlantılı olan pratikleri, rutinleri ve sıradan etkinlikleri kapsayan bir alandır. Gündelik hayat, en basit hali ile gündelik kavramına yaptığı göndermeyle, her gün olanı temsil edendir (Cantek, 2008: s.14). Bu nedenle gündelik hayat, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann (2018: s.33) için düzenlenmiş olan bir gerçeklik alanıdır. Onlara göre gündelik hayatta bulunan fenomenler, bireyin ona dair kavrayışından bağımsız bir şekilde var olmakta ve onun kavrayışına dayatılan örüntüler içinde önceden belirlenmiş halde bulunmaktadır. Dolayısıyla öznel olarak deneyimlenen, öz – bilinçte belirlendiği düşünülen şeyler bile, fenomenlerden tamamen ayrılmış değildir. Çünkü sosyal süreçler içerisinde bireye sunulan pratikler, onun özgürce seçtiğini düşündüğü günlük hayatındaki yaşam tarzını dahi bir noktada belirleyebilmektedir. Yani, bireyin sosyal ilişkiler yoluyla girdiği/gerçekleştirdiği etkileşimler, paylaşımlar ve ritüeller ona toplumsal konum, statü ve normlar hakkında bilgi aktardığı gibi ondan önce bağımsız üretilmiş olan bu

pratiklerle yaşama şeklinin sınırlarını da çizmektedir (Chaney, 1999: s.103). Bireyler için çizilmiş olan bu sınırı Pierre Bourdieu *Pratik Nedenler* adlı kitabında şu pasajla aktarmaktadır,

Simon'da takke kavgasına ilişkin (kim önce selam vermeli?) parçayı okuduğunuzda, eğer bir saray toplumunda doğmamışsanız, bir saray adamı *habitus*ünüz yoksa ve eğer kafanızda oyunda da mevcut olan yapıları taşıyorsanız, bu çatışma size boş ve gülünç gelir. Eğer tersine, oyun oynadığınız dünyanın yapılarına uygun olarak yapılanmış bir zihniyetiniz varsa, her şey sizin için apaçıktır ve oyun oynanmaya değer mi gibi bir soru aklınıza gelmez. Bir başka deyişle, toplumsal oyunlar, kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır ve *illusio* zihinsel yapılarla toplumsal uzamın nesnel yapıları arasındaki varlıksal suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan bir oyunla aramızda kurulan büyüğü ilişkidir... Sizin için önemli olan oyunların önemli ve ilginç olduğunu düşünürsünüz çünkü bunlar sizin kafanıza, bedeninize, oyunun anlamı olarak adlandırılan şey tarafından dayatılmış ve ithal edilmiştir. (Bourdieu, 1995: s.149)

Bourdieu'nun aktardığı bu pasaj bireylerin gündelik hayatta gerçekleştirdiği eylemlerin, edindikleri kültür çerçevesinde anlamlı hale geldiğinin göstergesi olduğu gibi aynı zamanda birey tarafından sergilenen eylemlerin ona dayatılan ve içselleştirmiş olanın yansıması olduğunu anlatmaktadır. Dolayısıyla bu, bireyin gündelik hayat alanında sergilediği eylemlerin, büyük çoğunlukla herhangi bir planlamaya ve düşünceye gerek duymadan gerçekleştirildiği anlamına gelir (Hewitt ve Shulman, 2019: s.82). O halde bireyin gündelik alanda gerçekleştirdiği davranışlarının neredeyse tamamı toplumsal yaşamın kültüründen edindiği referanslara dayanmakta ve birey buna göre davranışlarına yön vermektedir.

Çağdaş yaşamda gündelik hayat alanına hakim olan kültür, tüketim kültürüdür. Kültürün, tüketim kültürüne dönüşümü modernleşmeyle beraber yapay olarak yaratılan boş zaman etkinlikleri sonucunda gerçekleşmiştir (Adorno, 2007; Bauman, 2010; Bourdillard, 2010; Debort, 2014). Bireye sunulan boş zaman, onu üretici rolünden çıkararak tüketici rolüne hapsedmiştir. Böylelikle gündelik hayatın tamamı boş zaman, iş yaşamı ve özel yaşam arasındaki bir ilişki içerisinde geçen, titizlikle planlanmış bir süreç haline dönüşmüştür (Lefebvre, 2015: 53). Bu süreçle beraber bireyin gündelik hayatı düzenlenmekte aynı zamanda da ondan beklenen eylem kalıpları da belli bir çerçeve içinde sunulmaktadır (Lefebvre, 2007). Sonuç olarak tüketim hem sosyal yaşam hem de kültürel değerler için önemli referans noktası haline gelmiştir. Dolayısıyla bu davranışlar eskiden olduğu gibi geleneksel kültürden alınan referanslardan ziyade tüketim kültürünün oluşturduğu eylem pratikleri çerçevesinde şekillendiği düşünülmektedir. Gündelik hayat alanında bireyin eylem pratiklerini tüketimle bağlantılı olarak açıklayan önemli sosyal çalışmacılardan birisi de Jean Baudrillard'dır.

Baudrillard'a (2017b: ss.14-15) göre, gündelik hayat alanı tüketimi sürekli kılmanın sonucu olarak bir simülasyona dönüşmüştür. Bu simülasyonda teknolojinin ve bilhassa medyanın büyük

gelişimi ile gerçeklikten, kökenden, metafiziksel düşünceden kopuş hakimdir. İnsanlar artık sadece “-mış gibi” yapmakta, gerçek olmayan şeylere inanmaktadır. Berger ve Luckmann’ın *Gerçekliğin Sosyal İnşası* adlı kitabında gündelik hayat analizleri ile ilgili anlattıkları, bireylerin benimsediği gerçekler, Baudrillard için gerçek olmayan yeniden üretilmiş bir gerçekliktir, yani hipergerçekliktir. Toplumsal olan, yeni düzende bireyleri kendi belirlediği sınırlarda tutabilmek için hipergerçekleri üretmektedir, bu da aslında metafizikten kopuk olduğu için büyük bir anlam kaybına yol açmaktadır.

Baudrillard’a (2017a: ss.15–16) göre, bu yeni düzende bireylerin gündelik yaşamlarında yapması gereken tek şeyin, onlara sunulan şeyleri arzulamaları, bunlara sanal anlamda sahip olmanın tadını çıkartmaları, isyan etmeden sessiz kalmaları ve onlara yaratılan simülasyonda oyunlarını oynamaları olduğunu söylemektedir. Bireyler gündelik yaşamlarına yön veren gerçek algılarını, anlamlarını, isteklerini onlara sunulanlara göre belirlemektedir. Aslında bir noktada toplumsallaşabilmek için toplumsal olana göre varlığı ve ona uygun isteklerini belirlemek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle Baudrillard, simülasyon düzeninde de bireylerin günlük hayatlarında onlara sunulan gerçekleri benimsediğini, çok fazla sorguya girmeden düzene ayak uydurduğunu, medyanın pompaladığı güzellik, başarı, kariyer, ilişki modellerine kavuşmak için mücadele ettiğini ve dolayısıyla bir üretim yapmaktan ziyade daha çok tüketerek yaşadığını söyler.

Henri Lefebvre (2015: s.127) ise Baudrillard’ın gündelik hayatla ilgili sunduğu bu karamsar tabloyu kabul etmez. Ona göre gündelik hayat alanında her ne kadar tüketim pratikleri hakim olsa da halen farklılıkları içermektedir. Bu nedenle o gündelik hayat alanını canlı ve üretken bir yaşam alanı olarak görüp, verimli bir toprağa benzetir. Çünkü ona göre “en olağanüstü olan şey aynı zamanda en gündeliktir; en tuhaf olan şey genellikle en bayağı olandır”. Bu nedenle Lefebvre, gündelik hayatı bayağılaştıran ve aynı zamanda onu katlanır kılan şeyin dışına çıkartıldığında; “bayağı olan, olağandışı olur ve alışıldık olan şey ise mitsel bir hal alarak mucizevi bir hale dönüşmektedir” der. Tıpkı “topraktan ve diğer bitkilerden ayrılan mütevazı bir bitki, yakından bakıldığında, bir mucize” halini aldığı gibi gündelik hayat alanını ve bu alanın aktörleri olan bireylerin rutin eylemleri de benzer çerçevede ele alındığında aynı mucizeye şahit olunabileceğini söyler (Lefebvre, 2012: s.19).

Modern dünyadaki gündelik hayata ve onun aktörleri olan bireye bu çerçeveden hareketle bakıldığı zaman ileri sürülen savların geçerliliği daha iyi kavranabilmektedir. Günümüz toplum modeline her ne isim verilirse verilsin ister postmodern toplum ister teknoloji toplumu isterse de tüketim toplumu densin (Adorno ve Horkheimer,1995; Baudrillard, 2008; Harvey, 2014) “tüketim

süreci bir anlam oluşturma girişimi ise, o halde kim olduğumuz bu girişim süreci içinde ve girişimin kendisi ile birlikte dönüşlü olarak oluşmaktadır” (Chaney, 1999: s.124). Bu nedenle Lefebvre’ye (2013: s.75) göre “toplum-birey”, “ihtiyaç-arzu”, “sahiplenme-yararlanma/haz alma” birliğinden söz edildiğinde, tutarlı bir söylemin mantığında bu kelimelerin kullanımıyla aldanmak yerine “daima çatışmalı bir birlik, dolayısıyla diyalektik bir birlik ve hareket söz konusu” olduğu kabullenilmelidir. Çünkü gündelik hayat alanı her ne kadar sıradanlaşmış, rutinleşmiş ve bayağı olan gibi görülse de aksine içinde sürekli bir aktif üretkenliği barındıran alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üretkenliğin gerçekleşmesinde birçok faktör bulunsa da en önemli faktörlerden bir tanesi de bu alanın aktörleri olan sıradan bireylerdir. Dolayısıyla anlaşılması gereken ilk nokta bireylerin gündelik alanda ne kadar aktif bir katılımcı olduklarıdır. Bu nedenle bir sonraki başlıkta sıradan olan bireylerin sıradan eylemleriyle gündelik hayat alanında nasıl aktif oldukları ve nasıl katkı sağladıkları tartışılacaktır.

2. Gündelik Hayatın Aktifliğinin Göstergesi Olarak Performans

Gündelik hayat, derinlikten yoksun ve sıradanlığı barındıran yüzeysel ilişkilerin sürdürüldüğü bayağı olanın alanı olarak düşünülse de aksine içinde “gerçek” derinlikleri barındıran ve dramlara sahne olan bir alandır. Bu dramlar gündelik hayatın içinde oluşabilir, çözülebilir ya da çözümsüz kalabilir ancak gündelik hayatın derinliği burada belli olur. Çünkü gündelik hayatta yer alan bu dramlar meydan okumanın bir göstergesidir. Bu meydan okumalar her ne kadar erkin alanına çarpıp parçalansa da gündelik hayatın gerçekliği, sahiciliği buradan doğmaktadır (Lefebvre, 2013: s.73).

Lefebvre (2015: s.116), gündelik hayat alanında sergilenen eylemlere bu çerçeveden bakıldığında, egemen kültürü benimsetme yoluyla uygulanan bütünleşme baskısına karşı bireylerin gösterdiği direniş biçimlerinin örneklerine rastlanabileceğini söyler. Örneğin yerleşmiş bir alışkanlığa uygun olarak bürokrasi kendisi için işlev görme eğilimindedir. Bu bürokrasinin kendi kendisinin hedefi ve amacıdır. Bu nedenle o, kendisini bir “sistem” olarak oluşturur ki verili bir toplumda gerçek işlevlere karşılık gelir. Gündelik hayat alanında bu işlevler bürokrasi tarafından az çok etkin bir şekilde yerine getirilir. Böylece gündelik hayatının dönüşümü sağlanmış olur ki bu bürokrasinin hem hedefi hem amacıdır. Ancak bürokrasi gündelik hayat alanında eksiksiz bir “örgütlemeyi” asla başaramaz. Çünkü kurulmuş olan sistem kusursuz değildir ve daima bir şeyler elden kaçmıştır.

Cynthia Enloe *Manevralar* adlı kitabında bürokrasi sistemindeki bu kusurlu yapıyı askeri ve siyasi alanda kadınlara yönelik gerçekleştirilen stratejilere/manevralar çerçevesinde ele alarak başka bir boyuta taşır. Enloe'ye (2006: ss.86- 87) göre askeri alanda kadınların rolü görünmez kılınmıştır. Bu görünmez kılınmanın altında yatan ise kadının “dişillik” mefhumudur. Bu mefhum hem askeri otoriterlerce hem de siyasi yetkililerce denetim altında tutmak için “farklı gruplardan kadınları ve "dişilligi" oluşturan unsurların neler olduğuna ilişkin düşünceleri kurnazca yönlendirmeye çalışmışlardır.” Böylece kadınları görevleri konusunda militarize ederek duygularını, gurur kaynaklarını ve endişe nedenlerini öyle içselleştirmişleri sağlanmıştır ki, kadınlar çoğu zaman manipüle edildiklerinden haberleri bile yoktur. Ancak, çoğu zaman bu manevralar büyük başarı sağlasa da her zaman geçerli değildir. Çünkü kadınları militarize etme manevraları kaba ve ikiyüzlülikle örtülü olduğundan çok sayıda kadın kendilerine yapılan bu haksızlığı hissetmiştir. İşte bu haksızlığı hissetmeleri durumunda kadınlar direniş göstermekte ve hatta siyasi ve askeri alanda kadınlara yönelik manevraları açıkça tartışmaya açabilmektedir. Kadınların kendisine yapılan bu manevraları fark etmesi ve buna yönelik bir direnme biçimi oluşturması gündelik hayat alanında erk iktidarı altında bulunan sıradan bireylere geneline yaygın olarak görülebileceği söylenebilir. Çünkü gündelik hayat alanında her birey için belirlenmiş olan sınırlar inşa edilmiştir. Ve birey bu sınırlarla sürekli bir mücadele içerisinde.

Lefebvre'ye (2013: ss.72-73) göre gündelik hayat alanı bu kusurlu özel vakalar ve öngörülemeyen durumlardan dolayı bir direniş alanına dönüşür. Bu direnişler, bürokrasinin etki ettiği bölgelerin dışında, daha doğrusu kıyısında biçimsiz ve kendiliğinden olan varlığını sürdürürken, örgütlü, hatta aşırı örgütlenmiş alanlar da alttan alta bir direniş biçiminde kendi kendisi gösterir. Benzer şekilde Foucault (2012, ss.282-285) da iktidar alanının olduğu her yerde bir direnişin olduğu söyler. Ancak o, bu direnişi bireyin gücü olarak görmekten ziyade iktidarın aktif üretkenliğinin bir parçası olarak değerlendirir. Çünkü ona göre direniş, iktidarın karşısında bir dışsallıktan ziyade iktidarı oluşturan stratejik bir ilişkinin unsudur. Bir diğer deyişle, iktidar ilişkisinin oluşması için direnişin olması gerekir, aksi halde yalnızca basit bir itaat olacaktır. Bu nedenle de Foucault, “öncelikle direniş gelir ve süreçteki tüm güçlerin üstünde kalır; onun etkisi altında, iktidar ilişkileri değişmek zorunda” kaldığını söyler.

Foucault ve Lefebvre direnişe benzer noktalardan yaklaşırlar da farklı sonuçlarla değerlendirmektedirler. Lefebvre, direnişin hem doğrudan hem de alttan alta gerçekleşebileceğini söylerken Foucault, yalnızca direnişi iktidarın bir unsuru olarak görür. Foucault için direnişin başlatıcısı bireyler olsa da bunu aktif bir üretime dönüştüren her zaman iktidardır ve iktidar

ilişkilerinin her zaman var olacağını, gücünü koruyacağını söyler. Ancak Lefebvre'nin direnişi iktidara hizmet etmez, tam tersine yerleşik üretim tarzına tabi olan ideoloji karşısında bireylerin gerçekleştirdiği eylem pratikleri ile sistemde gedikler açtığını belirtir. Bu nedenle gündelik hayat alanının tek tip gerçekliğe indirgenmesi ve homojenleşmiş bir görünüm olarak görülmesinin kabul edilemeyeceğini söyler. Çünkü gündelik hayat tek tip bir gerçekten ve homojen bir görünümünden ziyade içinde farklılıkları barındıran, çatışmalı ilişkilerin olduğu “dolayısıyla *ötekilerin* belli bir bilgisini ve belli bir bilincini, nispeten kabul edilmiş değerleri”ni içeren bir alanı oluşturmaktadır. Elbette ki gündelik hayat alanında bireylerin farklılıkları oluşturmada kullandığı bu bilgiler tikelliğin³ içinden çıkmaktadır. Ancak bu çıkış tikel olanın başarısından dolayı değil, farklılıkların direnişiyle yani, tarihi kat eden ve eşzamanlı olarak etnik yapıların, halkların, sınıfların ya da sınıf fraksiyonlarına ait olan mücadelelerin tikelliklerle karşı karşıya gelmesiyle doğar ve su yüzüne çıkarlar⁴ (Lefebvre, 2015: ss.117-118)

Lefebvre (2013: s.74), bu mücadele alanında hem başarının hem de yenilginin bir arada olduğunu yoksa mücadelenin sonucunda tek başına ne yenilginin sahiciliği ne başarının gerçekliği olmadığını söyler. Ona göre “Her duygu, her tutku ve de her istek er ya da geç kendi sınırlarıyla karşılaşır, başarısız kalır; ama her teşebbüsün karşılaşabileceği bu son kendi başına hiçbir şey kanıtlamaz.”. Bu nedenle Lefebvre, “Her teşebbüsün anlatısında önem taşıyan şey, başlı başına yenilgiden çok, yenilgi ile yenilerek edinilen şeyin birleşmesidir” der. Dolayısıyla önemli olan olgunun kendisi değil yenilginin niteliğidir. Çünkü gündelik hayatta her şeyin yenilgiyle sonlanması sonucunda anlamlarda farklılaşma meydana gelir. Bu da en kötü yenilgilerin bile kimi zaman başarıya dönüşmesini kimi zamanda yenilgiden yeni bir anlamın doğmasını sağlar (Lefebvre, 2013: 75).

Lefebvre, gündelik hayat alanında bireyin mücadelesini yenilgi sonrası bir üretkenliğe dayandırsa da Certeau (2009: ss.110-117) bu mücadeleyi yenilgi olarak görmez aksine sinsi kurnazlıkla gerçekleştirilen başarı olarak görür. Ona göre “Bir mekanda oturmak, dolaşmak, konuşmak, okumak, alışveriş yapmak ya da yemek yapmak, tüm bu etkinlikler, kurnazlıkların ve taktiklerden doğan sürprizlerin genel özelliklerini ortaya koyarlar”. Yani, birey yalnızca edilgen bir

³ Tikellikler, doğa ve doğanın insanla olan ilişkisiyle tanımlanır. Dolayısıyla verili ve belirli olan biyolojik ve fizyolojik özellikleriyle bağlantılı gelen etnik köken, cinsiyet, yaş gibi gerçeklikler olduğu gibi ten rengi, boy ve göz rengi gibi özellikler de tikelliktir. Ancak bu tikelliklere yüklenen anlamlardaki farklılıklar ise özgül toplumsal ilişkiler içerisinde tanımlanır (Lefebvre, 2015: s.117).

⁴ Lefebvre'ye (2015: s.118) göre bu tarz eylem pratikleri sergileyenler genellikle hak talebinde olanlar, göçmenler, kadınlar ve bölgesel hareketler gibi bireylerin oluşturduğu gruplarda görüldüğünü söyler.

şekilde tüketen değil, tüketme esnasında yeniden üretim yapandır. Bu nedenle Certeau, erk ile erkin altında olanlar arasındaki eşitsiz ilişkiler nedeniyle oluşan çatışma durumuna karşı, bireylerin kişisel eylemleri içerisinde bile direniş biçimleri olduğunu söyler. Bu direniş biçimleri genellikle iktidarın var olduğu alanda gerçekleşir. İktidar sahibi erk bireyi tahakkümü altına almak için geliştirdiği çeşitli stratejileri kullanır. Bu stratejiler, iktidar alanını temsil eden mekanların zamanın yıpratıcı gücüne karşı gösterdiği direnç göstermek amacıyla geliştirilmişlerdir. Certeau, bu yorumuyla Foucault'ya katılmaktadır. Ancak o, üretkenliği iktidara vermez. Çünkü ona göre iktidar alanında yer alan birey, kendisine karşı uygulanan tahakküme karşı doğrudan bir eylemde bulunmasa bile çeşitli taktikler geliştirerek direniş gösterir. Dolayısıyla Foucault'nun iddia ettiği gibi birey tamamıyla iktidarın gücü altında olsaydı bu tür farklılaşmaların oluşmaması gerektiğini söyler. Halbuki birey kendisine sunulan tüketim esnasında kullandığı pratiklerle, sözcüklerin anlamını bozarak veya kuralları çarpıtarak çeşitli taktikler kullanır. Bu anlamda bireyin kullandığı taktikler, “zamanın ustalıklı kullanımı üzerine geliştirilmiştir. Bunlar, ortaya çıkan fırsatlar ve erkin oluşumunun temelinde yer alan oyunlar üzerine” oyunlarının kurulumu sayesinde gerçekleşir.

Chaney (1999: s.157) bu nedenle “bir kültürün üyesi olmak demek nesnelere ve ortamları kullanabilmenin tipik ve pratik yollarını belirleyen performans alışkanlıklarını -yani özdeksel kültürün farklı biçimlerini- elinde tutmak demektir” der. Chaney'in bireye yönelik yaklaşımı Certeau'nun bireyin oyununu iktidarın oyunu üzerine kurduğuna yönelik iddiasını destekler niteliktedir. Dolayısıyla bireyin eylemleri yalnızca belirlenen sınırlar içerisinde hareket etmek değil aynı zamanda o sınırlar içerisinde edindiklerinden yola çıkarak üretebileceği bilginin de edinilmesini sağlar. Örneğin, cümlelerin sahip olduğu düz anlamı karşılıklı bir konuşma da zayıf olan muhatap olanı ikna etmek, ele geçirmek veya bunun dilsel konumunu ters döndürmek amacıyla dilin uygun fırsatlarını kollayıp çeşitli manipülasyonlar gerçekleştirmektedir. Burada amaç dil bilgisinin terimler üzerinde yarattığı mülkiyeti çeşitli retorik değişimler kullanarak (eğretileme gibi) bu mülkiyet alanı içerisinde bir direniş oluşturmaktır (Certeau, 2009: s.117).

Cinsiyet farklılıkları ve toplumsal sınıf gibi yaşama şekilleri de gündelik hayat alanında bireyin kendisine dayatılan rolleri aktarış biçimi, anlatma yolu farklı olduğundan yaratıcı bir etkinlik olarak değerlendirilebilir. Çünkü birey özdeksel kültürün sonsuz çeşitliliği içerisinde yeniden bir tasarım yapmıştır. Böylece özdeksel kültür tarafından kendisine dayatılan uygulamalar ve nesnelere ya da çeşitli kültürlerin varlığına bir cevap vermiştir (Chaney, 1999: s.157). Bu nedenle gündelik hayatı alanı yalnızca cansız nesnelere alanı olarak değil aynı zamanda insani dünyanın, olasılıkların olduğu alan olarak görülmelidir. Çünkü birey her ne kadar tüketimin her

yani sardığı bir dünya içerisinde yer alsa da nesnelere yararlanma/haz alma ilişkisi içinde, bu aynı şeylerden kaynaklanan *şeyleşme* yok olma eğilimi göstererek farklılaşmaktadır (Lefebvre, 2013: s.75). Dolayısıyla bireyin gündelik alanda sergilediği performansı kendisine dayatılan ve yalnızca tekrarlardan ibaret rutin eylemler silsilesi olmadığı, aynı zamanda eylemleriyle hem anlam üretiminde hem de pratiklerinin tüketiminde farklılıklar oluşturarak aktif birer üretici oldukları söylenebilir.

Bourdieu (1995: s.148) da Lefebvre'ye benzer şekilde bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerinin yalnızca boş eylemler olduğunu kabul etmez. Ona göre, gündelik hayat alanında bireylerin gerçekleştirdiği her türlü eylemi, bir nedenle veya bir dizi nedenle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Elbette bireylerin gerçekleştirdiği eylemlerini anlamlandırabilmek için “açıklanabilecek, görünürde tutarsız, keyfi bir tutumlar dizisini tutarlı bir diziye, tek bir ilkedan ya da tutarlı bir ilkeler bütününden hareketle kavrayabileceğimiz bir şeye dönüştürebilecek” olan söz konusu neden(ler)ine bakmak gerekir. Goffman (2020: s.16), bunu yapabilmek için bireyin gündelik hayat alanında eylemlerini sergilerken verdiği izlenimlere bakılması gerektiği söyler. Yani, birey gündelik hayat alanında performansını sergilerken gerçekleştirdiği eylemlerin nedenlerine ilişkin gizli kalan noktalar ancak eylemlerin gözlemlenmesiyle/izlenmesiyle ortaya çıkarabilir. Bu nedenle bir sonraki başlıkta bireylerin karşılıklı etkileşimlerinde performansı nasıl anlamlandırdıklarına bakılacaktır.

2.1. Karşılıklı Etkileşimde Performansın Anlamlandırması

Gündelik hayat alanında bireyler sosyalleşmek için öteki insanlarla yüz yüze iletişimde/etkileşimde bulunmaktadır. Bu iletişim esnasında bireyler çeşitli eylemler sergilemekte, etkileşim içerisinde olduğu kişiler üzerinde kendisiyle ilgili izlenimler bırakmaktadır. Burada ana amaç, karşı tarafa benliğini⁵ sunabilmektir. Çünkü benlik, bir bireyin kendisini en iyi şekilde tanıtabilmesi için öznel kişiliğine atfetmiş olduğu özellikleri kapsadığı gibi (Hortaçsu, 2012: s.240)

⁵ Benlik, “bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu sürece katılan diğer bireylerle ilişkilerinin sonucunda meydana gelir.” Bu nedenle benlik kendisine ‘kendi’ olarak bakabilme yani kendisini bir nesne olarak değerlendirebilme yetisine sahiptir. Bireyin kendisini deneyimleyebilmesi için, diğerlerinin ona, onun hakkındaki bakış açılarını sunması gerekmektedir. Benlik de kendisini bir nesne olarak gördüğü sürece bu deneyime tabii olabilir. Bu nesneye yönelik bakış açısını kazanabilmek için toplumsallaşmaya yani diğerleriyle ‘iletişim’ kurmaya ihtiyaç vardır. Bir kişi benliği sayesinde, kendisine tepki verebilir, söylemlerini kontrol altında tutabilir, diğerleriyle nasıl iletişim kuracağını, ne tarz eylemler sergileyeceğini belirleyebilir. Karşı tarafın verdiği tepkiler, jest ve mimikler de benliğin analizi ile hemen davranışların değiştirilmesini sağlar (Mead, 2019: ss.165–169).

aynı zamanda doğuştan bireylerde var olmayan ve sadece toplumsallaşma süreciyle ortaya çıkan, diğer insanlara sergilendiği zaman, bireyin topluma aitliğini de göstermektedir.⁶ Dolayısıyla gündelik hayatta bireylerin etkileşim biçimleri, idealize edilmiş olan benliklerin daimî olarak birbirlerine sunumu üzerine kuruludur. Bu sunum ise rol başlığı altında gerçekleşir. Sosyolojik anlamda rol; “belirli bir sosyal pozisyon (ya da statü olarak da adlandırılabilir) ile ilişkilendirilmiş görevler, haklar ve yükümlülükler kümesi olarak tanımlanmıştır” (Hewitt ve Shulman, 2019: s.95).

Goffman (2019: s.15) ise rolü; “kişinin içerisinde bulunduğu duruma dair kendi görüşünü ve bu görüşle de diğer katılımcıları ve özellikle de kendisini nasıl değerlendirdiğini ifade eden sözlü veya sözsüz fiillerden oluşan bir kalıp” şeklinde tanımlamıştır. Yani her birey, toplumsallaşma sürecine dahil olduğu andan itibaren başkalarıyla etkileşim kurmak ve onlara gereken rolleri canlandırmak zorunda kalmaktadır. Hewitt ve Shulman (2019: s.96) bu anlamda bireylerin sahip oldukları rollerden üç temel noktadan fikir edinebileceğini söyler. İlk olarak, bireyler içinde buldukları durumları tamamen bilişsel bir şekilde rollere entegre ettikleri bilgisidir. İkinci olarak rol, herhangi bir durumda bireylerin hangi eylemleri sergileyeceği konusunda fikirler verip, kuralları, sınırları belirler. Son olarak ise, bireyler rolleri sosyalleşmek, sosyal etkileşime girmek için kullanabilmektelerdir. Dolayısıyla rol, bireylerin birbirleri ile toplumsal başlığı altında anlaşmasını sağlayan ortak eylemleri ve beklentileri temsil ettiği gibi rol sayesinde benliğin bilişsel olan sunumu da yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireyler günlük yaşamlarında oynaması gereken rolleri sahip oldukları benlikleri sayesinde belirleyip, sunabilmektedir. Burada benliğin sunumundan kastedilen şey, bireyin toplum içerisinde diğerleriyle etkileşime girmek, anlaşabilmek ve kendisini anlatabilmek için oynadığı bir çeşit oyundur. Bu oyunda bireyin toplum sahnesinde sergilediği tüm roller ise performans olarak değerlendirilmektedir.

Performans, “belli bir durumda belli bir katılımcının diğer katılımcılardan herhangi birini etkilemeye yönelik tüm etkinlikler” (Goffman, 2020: s. 28) olarak tanımlanabilir. Schechner (2015: s.13) ise performansı bireylerin gündelik yaşamda diğerlerine sunduğu ve tecrübeyle yinelenen her türlü eylem olarak görür. Buna göre performans, kutlamanın yaşandığı şenlik anlarında olabileceği gibi dehşet verici bir dram durumunda da sergilenebilmekte veya ahlak dışı olarak da

⁶ Benliğin bireylerdeki oluşum sürecinde iki boyut meydana gelir; bunlardan ilki benliğin (ben) yaratımı ve ikincisi benliğin yeniden (beni) yaratımıdır. Bireylerde ilk önce ‘ben’ kendisini göstermektedir, kişi *ben* ile öznel, özsel, dürtüsel, anlık, kendiliğinden olan yanını keşfetmektedir. Fakat toplumsallaşmaya başlayan, toplumsal bilinç kazanan bireyde benliğine ‘ben’in yanına ‘beni’ eklenir. Bu ‘beni’ sayesinde birey, bir davranışı karşısında, diğerlerinin vereceği tepkileri tahmin edebilir, buna göre kendi eylemlerini düzenleyebilir, kendisini kontrol altında tutabilir, böylece diğerlerine gerektiği şekilde kendisini sunabilir (Hewitt ve Shulman, 2019: ss.88 – 90).

gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla performanslar, bireyin ya da diğerlerinin beklediği taleplere ve burada kurulan sosyal eylemlere bağlı oluşabileceği gibi bunları kullanarak çeşitli dönüşümleri gerçekleştirmekte ve aktif bir katılımcı olarak yeni koşullar da oluşturulabilmektedir (Hewitt ve Shulman, 2019: s.101). Bu nedenle bireyler bir performans sergilerken, oynadıkları rolün izleyiciler tarafından ciddiye alınmasını, sanki bu rolün kendi gerçek karakteriymiş gibi herkesin inanmasını beklemektedir.

Birey performansını sergilerken, gündelik hayatlarında bireylerin kazanmış oldukları toplumsal deneyim ile benliklerinin ne kadarının kurulan iletişime dahil edileceğini belirlemektedir. İletişime girilen kişi ile kurulan bağlara göre benlik seçimi yapılmakta ve bu çerçeveye göre kendisi hakkında paylaşımlar yapılmaktadır. Yani, konuşulan konular kişiden kişiye farklılık göstermekte ve toplumsal tepkilere göre benliğin farklı bölümleri yansıtılmaktadır. Sonuç olarak toplum içerisinde herkesin çoklu kişiliği olmakla birlikte, kişilerin sahip olduğu bu birleşik benlik gerekli noktalarda bölünmektedir. Bu bölünme ise sosyal ben ile ferdi ben olarak tanımlanmaktadır (Mead, 2019: s.171). Bireyler sosyal bene bağlı oluşan rol yapıları sayesinde etkileşime girdikleri kişilerin davranışlarını tahmin edebilmekte, tahmin edemediği durumlar olsa bile onların eylemlerine anlam verebilmekteledir. Kişiler toplumsal rolüne bağlı hareket ederse, herkesin az çok bildiği eylemler sergileneceği için, tahmin edebilirliğinin önü açıktır. Fakat bireyler rolleri dışında beklenmedik davranışlar sergilerlerse de bu noktada anlamlandırma kapasitesinin önemi ortaya çıkar. Bu kapasite ile karşıdakinin neden farklı eylemler sergilediği anlaşılabilir bir hal almaktadır (Hewitt ve Shulman, 2019: s.99). Yani bireyler ötekileri sürekli olarak gözlemler ve onların verdiği ya da vereceği tepkileri kontrol altında tutmaya çalışarak, başkalarının gözünde kendileri hakkında istedikleri izlenimi kazandırabilmek için sürekli bir performans sergilerler. Bu durumu Goffman (2020) idealize etme ile açıklamaktadır.

İdealize etme, sergilenen herhangi bir performansın diğerlerinin beklentilerine uygun hale gelmesi, yani toplumsallaştırılması için oynanan rollerin kusursuzlaştırılmasıdır. Buna göre herkes olduğundan daha saygıdeğer, daha varlıklı, daha bilgili, daha sevgili gibi görünerek, toplum içerisinde daha yüksek statülerde yer alacağını ve ona daha çok saygı duyulacağını düşünmektedir (Goffman, 2020: ss.44–46). Bu nedenle birey performansını daha kusursuz hale getirerek olduğundan daha iyi görünme çabasına girişmektedir. Birey, bu idealini gerçekleştirmek için benliğinden yararlanır. Çünkü benlik ona kendisini başkalarının gözünden değerlendirebilme yetisi kazandırmıştır (Hewitt ve Shulman, 2019: s.92). Bireyin benliğini sunduğunda diğerlerinin gözünde nasıl bir değerlendirmeye tabii tutulacağını tahmin edebilir ve buna göre performansını

kusursuzlaştırabilir. Goffman (2020: s.29) bu kusursuzlaştırma sürecinde bir diğer boyutun da olabileceğinin altını çizer. Buna göre performansın 'başkaları için' sergilenme boyutu devrede gibi görünürken, bunun yanı sıra oyuncu da rolüne kendisini çok kattığı yani rolün kendi gerçekliği olduğuna inandığı bir boyut ortaya çıkmaktadır. Aslında performansın amacı, diğerlerini etkilemek ve bu sayede isteklerine yönelik kazanımlar elde etmektir. Ancak öbür boyutta, kişi oynadığı role içten şekilde bürünerek, gerçek benliğini bu noktada sanıp, performansını içselleştirebilmektedir. Bu da kişinin benliğinin herhangi bir rolüyle bütünleşmesiyle, kendisine artık nesnel bir varlık olarak bakamaması neden olabilmektedir. Gündelik hayat alanında bireylerin eylemlerinin rutinleşmesine neden olan da rolün bu boyuttu olduğu söylenebilir. Ancak bireylerinin tümünün rutinlik çerçevesinde olamayacağı da açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu sergilenme biçimlerinin salt refleks şeklinde gerçekleştirmediği gibi birey sahip olduğu *benlike* göre durumları yorumlayıp seçtiği ve aktif üretkenliği barındıran performanslar olarak değerlendirilebilir. Toplumsal yaşamın her yerinde karşılaşılan bu performanslar kişinin sahnenin neresinde olduğuna göre de değişkenlik gösterebilmektedir. Yani iktidarın varlığını gösterdiği, kendi stratejik alanı olan kamusal alanlar ile özel alanlar bireyin benliği sunduğu performans biçimini değiştirebilir. Bu bağlamda bakıldığında; bireyin performansında meydana gelen farklılıklar başka bir anlama mı gelmektedir? Bu soruya cevap verebilmek için bir sonraki başlıkta performansın sergileme alanına göre nasıl değerlendirdiği tartışılacaktır.

2.2. Performansın Sergilenme Alanları

Toplum içerisinde bulunan her bireyin, bulunduğu sosyal pozisyona göre sergilemesi gereken eylemler, kurması gereken etkileşim biçimleri bulunmaktadır. Bu davranış ve iletişim biçimlerinden meydana gelen roller, bireylerin toplum içerisindeki konumlarının, statülerinin kaçınılmaz gereğidir. Rollerin izleyicilere sunulma şekli yani sergilenecek performanslar, bireylerin sosyal ve fiziksel durumuna göre değişmektedir. Yani herkese karşı aynı rol sergilenmez, her yerde aynı performans gerçekleştirilmez, her zaman tek bir oyun sunulamaz. Bireyin herkesle ve her yerde konumu birbirinden farklıdır ve bu durum farklı performanslar gerektirir. Örneğin toplumsal statüsü öğretmen olan bir birey, okuldayken öğrencilerine, iş arkadaşlarına ve velilere karşı öğretmenliğin gerektirdiği performansı sergilemesi gerekirken, aynı kişi arkadaş ortamında daha eğlenceli, komik, gayriresmi olabilir. Ev ortamında anne rolüne, evli olduğu kişiye karşı iyi bir eş rolüne bürünebilir. Anlaşılabileceği üzere her bireyin, birbirinden farklı zaman ve

mekanlarda, başka performanslar sergilemesi gerekmektedir. Toplumsal açıdan takdir edilmek ve ideal birey olarak görünmek için bu kaçınılmaz bir durumdur.

Her performansın, birey tarafından bilinçli ya da bilinçsiz şekilde kullanılan, vitrin ismi verilen standart ifade donanımları bulunmaktadır. Vitrini oluşturan öğelerden birisi settir. Set büyük çoğunlukla, coğrafi olarak bir yeri temsil eder, yani sabit bir yerdir. Set denilen yere gelindiği zaman bireyler buraya uygun performans sergilerler. Tam tersi şekilde, bir bireyin sergilemek istediği belli bir performans varsa, bunun için uygun sete gitmelidir. Bu yerden çıkıldığı zaman ise oyun sona erer, her setin performans şekli birbirinden farklıdır (Goffman, 2020: s. 33). Yani bahsedilen şey, her eylemin ve söylemin toplum tarafından belirlenen standartlara uygun şekilde oluşturulmuş belli bir mekânı vardır. Bu yazılı bir kural değildir, fakat toplumsallaşma süreci ile her birey bu realiteyi benimsemenin gerekliliğini anlamaktadır.

Goffman (2020), seti vitrinin elemanlarından biri olarak görmekte ve setin belli bir yerdeki sabit işaret araçlarını barındırdığını ileri sürmekteyken, performansın sergilendiği yere ise vitrin bölgesi adını vermektedir. Vitrin bölgesinde gerçekleşen bir performansta iki temel standart grubu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, nezaket başlığı altında oyuncunun seyirciye karşı davranışlarıyla ilişkilidir. İkinci standart grubu ise, edep kavramında toplanabilecek seyircinin onu görüp görmediği, duyup duymadığı fark etmeksizin oyuncunun genel davranışlarıyla oluşmaktadır (Goffman, 2020: s.108). Yani nezakette oyuncunun doğrudan seyirciye nasıl davrandığı söz konusu olurken, edep başlığına gelindiğinde; oyuncunun genel anlamda, hayata karşı duruşunda nasıl davranışlar sergilediğinden bahsedilmektedir. Aslında bu noktada edep konusunda, toplumdan tamamen ayrı, şahsi bir tavırdan söz edildiği söylenemez. Zira edep olgusunun oluşumunda, belli bölgelerde toplumun belirlediği koşullarda davranmak kaldırım taşlarından birisidir. Yani iş ortamında, kutsal mekanlarda, ibadethanelerde, resmî kurumlarda ve bunun gibi toplumsallaşmanın belli kurullarla standardize edildiği yerlerde, oralara has edep kuralları bulunmaktadır. Bir birey, herhangi birisiyle konuşmasa da ona yönelik çeşitli eylemler sergilemese de tek başına orada bulunması bile bu zaman – mekâna uygun edep kurallarının dahilinde kalmasını gerektirmektedir. Burada yine performansın bulunulan alana göre belirlenmesi ve sınırlanması söz konusudur.

Her birey, toplumsal bir ilişkiye, faaliyete ya da işe girdiğinde, ilgili rolün her türlü eylem tarzını doğrudan kabul etmek zorunda olduğunu fark etmektedir. Bireyler sosyalleşme alanına dahil olmak için gereken rolü benimsemek, gereken performansı göstermek zorundalardır. Bu bir noktadan sonra bireyin koşullanmasına neden olmakta ve rolü olduğu gibi kabul edilmektedir

(Goffman, 2018: s.91). Goffman, bireylerin günlük hayatında performanslarını sergilerken kendileri hakkında olumsuz yargıya varılabilecek yönlerini bastırdıklarını söylemektedir. Benliklerinin diğerlerinin olumlu algılayacakları kısmını onlara karşı sundukları alan sahne önü olarak nitelendirilebilirken, sakladıkları yönleri sahne arkasında kendisini göstermektedir. sahne önü ve sahne arkası sadece bir koridorla ayrılmış, bitişik bölgelerdir. Oyuncu performansı sırasında ihtiyaç duyduğu zaman ya da sahne önündeki rolünden sıkılıp, bastırıldığı kendi içsel yönünde bir nefes almak istediğinde hemen koridoru geçerek sahne arkasında dinlenmektedir. Bu arka bölgeye oyuncunun kendisi dışında hiç kimse giremez, bu yüzden oradaki eylemler ve söylemleri için onu yargılayacak kimse bulunmaz (Goffman, 2020: s.112–113). Sahne önü ve sahne arkası ayrımı sadece bireyin zihinsel olarak yaşadığı bir sığınak değildir. Günlük hayatta, bireylerin fiziki mekanlarda da kendisine ait sahne önü ve sahne arkası bulunmaktadır. Mesela iş yerlerinde, bireylere hizmet sunulan yer ile o hizmetin oluşturulduğu arka planın ayrılması gibi bir durumdan bahsedilmektedir. Bu ayrım sayesinde bireyler sahne önüne çıkıp, seyircilerin istediği performansı sergilediğinde, bu eylemler gerçek olarak algılanabilir. Aksi takdirde sahne arkasında oyuncunun konuşma tarzı, iş arkadaşlarıyla kurduğu iletişim, yaptıkları işin üretim sürecinde yaşanan gergin haller gibi durumlar, seyirci tarafından görülür ve sahne önünde yapılması gereken davranışlar bütün gerçekçiliğini kaybeder ya da hoş karşılanmaz.

Toplumsalın içerisinde yaşayan birey, süreç içerisinde rolün bir noktada kolektif temsil haline geldiğini anlamaktadır. Yani bireyin içinde bulunduğu mekanlardaki sınıfı, statüsü ona ve orada bulunan diğer kişilere ortak roller biçmektedir. Bu yüzden kişiler herhangi bir davranış konusunda oyunculara karşı beklentiye girebilmektedir (Goffman, 2018: s.99). Sosyalleşmenin yaşandığı her bölge, performansın sergilendiği bir alandır. Bu yüzden başkalarıyla bir araya gelindiği zaman hemen gereken rollere bürünerek, sahne önüne çıkmak gerekmektedir. Kolektif temsil haline gelmiş belli zaman – mekân rollerinin dışına çıkmak, yani sahne önünde gereken performans sergileyememek olumsuz tepkilerle karşılanabilmektedir. Mesela bir politikacı, yönetici, doktor, öğretmen, hâkim gibi saygı duyulan ve belli tarzları olan mesleklere mensup bireylerin ortak rolleri bulunmaktadır. Yani bir öğretmen tasvir edildiğinde, gereken resmiyette, disiplinli ama aynı zamanda anlayışlı, ilgili ve öğretme aşkıyla dolu bir karakter çoğu bireyin zihinde ortak şekilde canlanmaktadır. Bunun dışında bir tavra, davranışa sahip ya da bu rollere uygun performans sergilemeyen birisi toplumun gözünde gerektiği şekilde öğretmen olamamış olur. Bu yüzden iki kişinin bile bir araya geldiği her alanda hemen bulunulan bölgenin gerektirdiği performansın sunumuna geçilir. Dolayısıyla kamusal veya özel alanda performansın

sergilenmesinde oluşan farklılıklar başka bir anlama gelmeyip, daha ziyade bireyin alanın gerekliliğine göre tepki verdiği, “yetersiz performans karşısında farklı kısıtlamalar uygulandığı durumlar ve uygun anlatım kodlarındaki farklılıklar demektir.” O halde kamusal alan veya özel alan toplumsal yaşamın tamamını örneklediği gibi farklı toplumsal varlık modelleri için farklı bölge olarak işlev gören çerçeveler olarak değerlendirilebilir (Chaney, 1999: s.131)

Sonuç

Gündelik hayat alanında bireyler birbiriyle iletişim kurabilmek, kendini tanıtabilmek ve en önemlisi de toplumda hangi role sahip olduğu anlatabilmek için çeşitli performanslar sergilemektedir. Sergilenen performanslar bireyin içerisinde yer aldığı özdeksel kültürün kodlarından alınan referanslara göre değişmekte birey bu sınırlar içerisinde kendisine aktarılan bilgileri kullanarak bunu yansıtmaktadır. Makro yaklaşımclar bireyin gerçekleştirmiş olduğu bu performansları bireyin rutin eylemleri olarak kabul etmekte ve bireyin bu davranışları gerçekleştirme edilgen bir tavır içerisinde olduğunu söylemektedir. Bu nedenle onlara göre birey yalnızca kendisine yüklenmiş olanı gerçekleştiren pasif eyleyicilerdir.

Adorno, Baudrillard, Bauman, Bourdieu, ve Debord gibi postmodern düşünürler özellikle modern çağla birlikte bireylerin gündelik alan içerisinde gerçekleştirdiği tüm eylemlerin tüketim kültürüyle ilişkilendirmiştir. Bu nedenle bireyin gündelik hayat alanında sergilediği eylemleri iktidarın güç alanı içerisinde kendisine dayatılan ve ona ithal edilmiş olan bilginin sonucu olarak değerlendirilmektedir. Ancak Mead, Goffman, Lefebvre ve Certeau gibi düşünürler bireyin gündelik alan içerisinde tamamı ile edilgen bir konumda olmadığını aksine aktif bir üretkenlikle gündelik hayat içerisinde yer aldıklarını belirtir. Buradan hareketle yapılan bu çalışma da bireyin gündelik alanda sergilediği performansların kültürel formasyonla donatıldığı ve performansların içerisinde yer alan rutin eylemlerin gündelik yaşamın hakim gücü etkisi çerçevesinde biçimlendiği ancak bütün bunlarla beraber tüm eylem pratikleri salt refleks halinde gerçekleşmemekle birlikte yeni anlam üretimlerinde de aktif bir katılımı rol almaktadır.

Gündelik hayat alanında birey, her zaman bir mücadele içerisinde. Birey tam da iktidarın hakim güç oluşturduğu stratejik alanlarda, iktidarın kendisine sunduğu bilgileri kullanarak taktikler geliştirmektedir. Taktikler; iktidar ve özne arasındaki diyalektik ilişkisinin bir yansıması olarak bazen hakim olan gücün ondan beklediği çerçevede performansını idealize ederek istediği yönde kazanç sağlamaya çabalarken kimi zaman iktidarın koyduğu kuralları bu bilgiler sayesinde

var olan çatlakları genişletmeye çalışır kimi zaman da sistemin kusurlu yapısından hareketle sistemde gedikler açmak üzere kullanılır.

Gündelik hayat ve performans ilişkisi salt rutinlerin tekrarlanması biçiminde olmayıp, bu rutinlerin altında kalan örtük yönlerinin anlaşılmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle iktidar ve özne, toplum ve birey ilişkisinin tek yönlü olarak ele almaktan ziyade gündelik alanda sergilenen eylemlerin hem makro hem de mikro boyutu birlikte ele alınmalıdır. Öyle ki gündelik alanda sergilenen eylemlerin yalnızca makro boyutta ele alınması bireylerin pasif eyleyiciler olarak görülmesine neden olmakta veya mikro boyutta ele alınması da bireylerin eylemlerinin sergilenme nedenlerinin anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle gündelik alanda sergilenen performanslar bireyin bilinçli bir benlikle edindiği deneyimlerden yararlanarak ve ona aktarılan bilgileri kullanarak zaman ve mekana göre etkileşim/iletişim kuran, üretici yaratıcı eylemleri barındıran ve yeni anlam üretimlerini ortaya çıkaran eylem pratikleridir.

Kaynakça

- Adorno, W. T. (2007). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. (Çev. Nihat Ünler, Mustafa Tüzel ve Ezgi Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adorno, W.T., Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Tüketim Toplumu / Söylenceleri-Yapıları*. (Çev. Hazal Deliçayırılı, Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017a). *Can Çekişen Küresel Güç*. (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017b). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*. (Çev. Funda Çoban, İnci Katırcı). Ankara: De Ki Yayınları.
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat*. (Çev. Nagehan Tokdoğan, Burcu Şenel, Umut Yener Kara). Ankara: Phoenix Yayıncılık.
- Berger, L. P., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. (Çev. Vefa Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.

- Cantek, L. (2008). *Cumhuriyetin Buluş Çağı: Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*. (Çev. İrem Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Crane, D. (2003). *Moda ve Gündemleri*. (Çev. Özge Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Davis, F. (1997). *Moda, Kültür ve Kimlik*. (Çev. Özden Arıkan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I; Eylem Uygulama Üretim Sanatları*. (L. Arslan Özcan, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi-I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (Çev. L. Arslan Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Debord, G. (2014). *Gösteri Toplumu*. (Çev. Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Enloe, C. (2006). *Manveralar: Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Politikalar*. (Çev. Serpil Çağlayan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. (Çev. Işık Ergüden). Yayına Hazırlayan: Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güloğlu, M. F. (2017). *Baba Otoritesinin Yeniden Üretimi: Baba Destek Programı (Badep)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Goffman, E. (2018). *Karşılaşmalar Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma*. (Çev. Sercan Çalıcı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2019). *Etkileşim Ritüelleri Yüze Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. (Çev. Adem Bölükbaşı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2020). *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. Barış Cezar). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hewitt, J. P., Shulman, D. (2019). *Benlik ve Toplum Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji*. (Çev. Ed. Büşra Aktaş). İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Hortaçsu, N. (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Lefebvre, H., & Levich, C. (1987). The Everyday and Everydayness. *Yale French Studies*, 73, 7–11.

<https://doi.org/10.2307/2930193>

Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayat Eleştirisi I.* (Çev. Işık Erdoğan). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayat Eleştirisi II.* (Çev. Işık Erdoğan). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayat Eleştirisi III.* (Çev. Işık Erdoğan). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum.* (Çev. İsmet Birkan). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Mead, H. G. (2019). *Zihin, Benlik ve Toplum.* (Çev. Yeşim Erdem). Ankara: Heretik Yayınları.

Schechner, R. (2015). *Ritüelin Geleceği (Kültür ve Performans Üzerine Yazılar).* (Çev. Zeynep Ertan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Destek ve Teşekkür Beyanı:

Çalışma herhangi bir destek almamıştır. Teşekkür edilecek bir kurum veya kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.